

Dekalogas: *Išėjimo knygos* 20, 1–17 vertimas ir leksikografinės pastabos

DANIELIUS DIKEVIČIUS

Vilniaus šv. Juozapo kunigų seminarija, Kalvarijų g. 325, LT-08420 Vilnius
El. paštas ddz12b@gmail.com

INGRIDA GUDAUSKIENĖ

Vilniaus šv. Juozapo kunigų seminarija, Kalvarijų g. 325, LT-08420 Vilnius
El. paštas ingrida.gudauskiene@gmail.com

Straipsnyje pristatomas *Išėjimo knygos* Dekalogo teksto interlinijinis vertimas su leksikografinėmis pastabomis, pasiūloma nauja literatūrinė šios perikopės versija. Autoriai *Lituanistikoje* jau yra publikavę keletą tokio pobūdžio studijų, siūlydami naujus literatūrinius *Pradžios knygos* 1–3 sk. vertimus (žr. *Lituanistica*, 2014, t. 60, Nr. 1, Nr. 3; 2015, t. 61, Nr. 1). Šįkart gilinamasi į teisinę Senojo Testamento prozą. Šiomis publikacijomis siekiama paakinti Biblijos tyrėjus ir filologus profesionaliu lygmeniu intensyvinti mūsų visais laikais bendrakultūriniam kontekste aktualias ar net privalomas diskusijas apie Biblijos teksto vertimą, prisidėti prie skirtingų tradicijų turtingos Biblijos vertimų į lietuvių kalbą istorijos tęstinumo.

Raktažodžiai: Dekalogas, *Išėjimo knyga*, teisinė proza, paradinis vertimas, leksikografinės pastabos, literatūrinis vertimas, Senojo Testamento etika

---

IVADAS

Dekalogo tekstas neabejotinai yra vienas iš žinomiausių Biblijos fragmentų, brangus ne tik judaizmo ir krikščionybės tradicijoms, bet aktualiai kalbantis ir bendražmogiškam lygmeny. Literatūrinio žanro požiūriu Dekalogas priklauso teisinei Senojo Testamento raštijai – plačiai ir įvairialypei (1), tačiau jos fone kaip tik Dekalogas išlieka pamatiniu tekstu, grindžiančiu biblinę įstatymdavystę ir etiką.

-
- (1) Teisiniai Senojo Testamento tekstai, išplėtoti skirtingų rašytinių tradicijų įvairiose izraelietiškos visuomenės raidos stadijose, yra sutelkti Penkiaknygėje. Tarp jų yra trys didieji kodeksai – sandorinis Iš 21–23 sk., deuteronominis Įst 12–26 sk. ir šventumo Kun 17–26 sk. Be šių kodeksų, Penkiaknygėje dar randame ir kitus svarbius teisinius tekstus: kunigišką kulto ir šventyklos teisiną Iš 25–32 sk., įsakų dėl aukų kolekciją Kun 1–7 sk., mažesnes įstatyminio pobūdžio kolekcijas *Skaičių knygoje*. Plačiau apie teisę Biblijoje žr. J. L. Ska pastabas [20, 141–168]. Vertingos ir įdomios to paties autoriaus pavienių įstatyminių nuostatų Penkiaknygėje aptartys, kuriose atkreipiamas dėmesys į įvairių įstatyminių tradicijų skirtumus, bandoma juos paaiškinti ir keliamas klausimas apie šias tradicijas jungiantį principą (šiuo klausimu žr. [19, 53–65]).

Šio teksto genezė – ilga ir sudėtinga, moksliniame diskurse užimanti išskirtinę vietą (2). Diskusiją apie Dekalogo kilmę galima apibendrinti trimis klasikinėmis šio teksto kilmės hipotezėmis (3): pirma teigia pranašiską Dekalogo kilmę ir atkreipia dėmesį į jo sąsajas su VIII a. pr. Kr. pranašų socialine etika (žr., pavyzdžiui, Am 5, 10–12; 6, 4–7; Oz 4, 2; Mch 3, 1–4); antra įžvelgia liturginę Dekalogo kilmę, aiškindama, jog Dekalogas kaip tekstas susiformavo sandoros atnaujinimo kontekste per Naujųjų metų šventę (žr. Ps 50, 16–20; 81, 9–10); trečia numano hetitišką Dekalogo kilmę, išryškindama struktūrinį jo panašumą su hetitų sutartimis, kurioms būdingi elementai – prisistatymas, istorinė apžvalga, sutartis, liudininkai, sankcijos – iš dalies atsispindi ir Dekalogo tekste.

Be Dekalogo Iš 20, 1–17, Biblijoje turime dar vieną jo variantą Įst 5, 6–21. Šie tekstai nėra visiškai identiški. Vienas esminių skirtumų tarp jų – skirtingai motyvuojamas šabato šventimas: *Išėjimo knygoje* tai pagrindžiama kūrimo įvykiu – „Nes per šešias dienas VIEŠPATS padarė dangų ir žemę <...>, bet septintą dieną jis ilsėjosi“ (Iš 20, 11; plg. Pr 1, 1–2,3; ypač 2, 2–3), o *Pakartoto Įstatymo knygoje* – išėjimo įvykiu – „Atsimink, kad tu esi buvęs vergas Egipto žemėje, kad išvedė tave iš ten VIEŠPATS <...> Todėl VIEŠPATS, tavo Dievas, ir įsakė tau švęsti šabo dieną“ (Įst 5, 15; plg. Iš 14–15 sk.). Kitas skirtumas – tai veiksmožodžių vartojimas Dekaloge nusakant vidinę būklę – žmogaus geidimą / troškimą: Iš 20, 17 du kartus pavartotas tas pats veiksmožodis הָמַר, o Įst 5, 21 turime du skirtingus veiksmožodžius – vieną kartą tą patį הָמַר ir vieną kartą אָהַב.

Dekalogo problematika moksliniame diskurse pasauliniu lygmeniu yra viena iš ryškesnių. Žinoma, lietuviškoje bibliografijoje tokio lygmens lietuvių autorių diskusijos nerandame, vis dėlto tai nėra visiškai baltas lapas (4). Tikimasi, kad ir ši Dekalogo vertimo studija prisidės prie jau esamo įdirbio ir tolesnio Dekalogo temos plėtojimo.

Šiame straipsnyje pateikiamas naujas Iš 20, 1–17 vertimas iš hebrajų (naudojamas *Biblia Hebraica Stuttgartensia* tekstas; 1997, 5-asis leidimas) į lietuvių kalbą, atliktas paraidiniu interlinijiniu principu ir papildytas leksikografinėmis pastabomis apie svarbesnius ar problemiškus teksto žodžius (5).

PARAIDINIS IŠ 20, 1–17 VERTIMAS IR LEKSIKOGRAFINĖS PASTABOS

20, 1

הַדְּבָרִים	כָּל־	אֵת־ ^c	אֱלֹהִים ^b	וַיְדַבֵּר ^a
žodžius tuos	visus	...	Elohim	žodžiavo žodžiaute Ir
			לְאָמַר	הָאֵלֶּה
			pasakyti kad	šituos tuos

^aדַּבֵּר – bendriausios žodžio reikšmės yra *sakyti, kalbėti*, tačiau priklausomai nuo veiksmožinės formos ir konteksto דַּבֵּר gali įgyti *pareikšti, prisiekti, įsakyti, kreiptis* ir kitokias

- (2) Dekalogo teksto istorija ir redakcija moksliniame diskurse plačiai diskutuojama. Norint susipažinti su šia problematika, verta perskaityti, pavyzdžiui, A. Lemaire studiją [12, 259–295].
- (3) Plačiau apie šias hipotezes žr. [4, 383–387].
- (4) Žvelgiant į lietuvišką Dekalogo temos bibliografiją nuo XX a. pradžios įvairiausiuose leidiniuose, čia galima paminėti keleto lietuvių autorių Dekalogo temos variacijas: K. Sirūno [18, 392–399], D. Lastauskaitės ir D. Malinauskienės [11, 67–71], D. Dikevičiaus [6, 16]. Svariausias, be abejo, A. Rubšio indėlis [14, 260–271; 15, 338–346; 16, 197–229; 17, 20–28].
- (5) Leksikografinės pastabos atliktos remiantis hebrajų kalbos gramatikomis ir žodynais, nuorodos į kuriuos atskirai prie kiekvieno žodžio aptarties nėra pateikiamos. Naudotas žodynus žr. [1; 2; 3; 7; 8]; naudotas gramatikas žr. [9; 10; 13].

reikšmes. Iš tos pačios šaknies kilęs vienas iš esminių daiktavardžių Hebrajų Biblijoje דָּבָר – *žodis* (pavartotas iš viso 1 440 kartų). Siekiant išlaikyti šią sąsają, דָּבָר čia verčiamas lietuvišku *žodžiauti*. Čia vartojamas *piel* modusas, išreiškiantis veiksmo intensyvumą. Šiam intensyvumui perteikti siūlomas žodžių junginys *žodžiaute žodžiavo*, t. y. *rinkte rinko žodžius*, kad būtų išsakytas ketinamas perduoti turinys.

אֱלֹהִים – daugiskaitinis daiktavardis, pažodžiui – *dievai*, vienaskaitinė forma – אֱלֹהִים arba אֱל; šis žodis kildinamas iš semitinėms kalboms bendros šaknies *lh*. Biblijoje šis bendras tikrinis daiktavardis įvardija *Dievą, dievybes*. Kai אֱלֹהִים taikomas vienam Dievui, gramatiškai jis traktuojamas kaip *intensyvumo daugiskaita*. Taip įvardyta tikrovė turi tai rūšiai priklausančių atributų maksimumą. Vengiant šiuo atveju pernelyg ausį režiančio pažodinio *dievai*, interlinijiniame vertime paliekama originalaus žodžio transkripcija – *Elohim* (6).

אֵרֶץ – paprastai neverčiama dalelytė; kai אֵרֶץ išreiškia galininką, jos funkcija objekto atžvilgiu yra pabrėžtinai parodomoji, kaip kad yra šiuo atveju. Į lietuvių kalbą būtų išverčiama parodomaisiais įvardžiais *tas, ta*, tačiau čia laikomasi ir kituose interlinijiniuose vertimuose galiojančios taisyklės אֵרֶץ apskritai neversti.

20, 2

אֲשֶׁר ^a	אֱלֹהֶיךָ	יְהוָה	אֲנֹכִי
kadangi	tavo Elohim	YHWH	Aš
עֲבָדֶימָּ: ^c	מִבֵּית	מִצְרַיִם ^d	הוֹצֵאתִיךָ ^b
vergų	namo iš	Mіcrayim	žemės iš tave išeiti padariau

אֲשֶׁר – santykinė dalelytė ir / ar jungtukas; אֲשֶׁר gali atlikti keletą funkcijų ir turėti įvairias reikšmes: *kuris(-i), kadangi, jeigu, kaip* ir kt. Šiuo atveju אֲשֶׁר siūloma suprasti kaip turinčią priešastinę funkciją, nurodančią, kaip YHWH tapo Izraelio Dievu.

הוֹצֵאתִיךָ – esminė šiuo žodžiu reiškiamą mintis – *išeiti iš*. Būdamas įvairiuose kontekstuose žodis įgyja įvairių prasminių atspalvių, pvz., šaltinis *išsiveržia*, Saulė *kyla* rytuose (7).

יָצָא – vienas iš raktinių išganymo teologijos žodžių, nusakantis gelbstintį Dievo veikimą, ypač susijęs su išėjimo teologijos kontekstu, kai apibūdina *išėjimo* veiksmą. Čia vartojama priešastinė *hifil* forma – *padariau išeiti / išsiveržti / pakilti* ir II vns. asm. priesaga – *tave*.

אֶרֶץ – pirminė reikšmė *žemė*; priklausomai nuo konteksto žodis אֶרֶץ gali būti suprstas kosmologine *visos žemės* ir geografinė-teritorine *krašto* prasme, kuri čia ir figūruoja.

מִצְרַיִם^d – tikrinis daiktavardis Egiptui įvardyti; jo kilmė nėra visiškai aiški, tačiau jis siejamas su akadų *Miṣr* (*Muṣur*) ir arabų *Miṣr*. Hebrajiškas *Miṣrayim* yra daiktavardžio dviskaita, nurodanti Egipto teritorijos dalijimą į Viršutinį (pietinė dalis) ir Žemutinį Egiptą (Nilo deltos teritorija).

עֲבָדָּ – *vergas, tarnas, darbininkas, ministras*; išreiškia *priklausymą kažkam* – nuo šeimininkui priklausančio beteisio *vergo* iki laisvai Dievui tarnaujančio *tikinčiojo*.

20, 3

פְּנֵי: ^b	עַל-	אֲחֵרִים	אֱלֹהִים	לְךָ ^c	לֹא יְהִיָּה-
mano veidų	šalia	kiti	dievai	tau	buvo Ne

(6) Žr. [5, 54–55].

(7) Žr. [5, 59].

^aעל – prielinksnis, kurį galima versti įvairiai: *priešais, ant, virš, šalia, pagal, kadangi* ir kt. Šiame kontekste siūloma *šalia* reikšmė, siekiant pabrėžti vienintelio Dievo veidą Izraeliui: nors šiame Izraelio religijos vystymosi etape kitų dievų veidai kol kas neneigiami, šalia Viešpaties veido yra neįmanomi. Teologija tai įvardija monolatrija – vieno Dievo kultu, ir tai išties buvo tarpinė grandis tarp politeizmo ir monoteizmo.

^bפני – vienaskaita פנה – *veidas, matomas paviršius, kažkas priešais*. Čia daugiskaitinę formą greičiausiai galime interpretuoti kaip intensyvumo daugiskaitą.

20, 4

לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל^a
 stabas tau darei Ne
 וְכָל־^b תְּמוּנָה^c אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם^d וּמִמַּעַל^d
 viršaus iš danguose tuose kas vaizdo visokio yra tai
 וְאֲשֶׁר בָּאָרֶץ^d מִתַּחַת^d וְאֲשֶׁר בַּמַּיִם^d מִתַּחַת^e לְאָרֶץ:
 žemė ta iki apačios iš vandenyse tuose kas ir apačios iš žemėje toje kas ir

^aפֶסֶל – *stabas, atvaizdas, paveikslas* – kažkas, kas padaryta iš kažkokios medžiagos (akmens, medžio, metalo, molio ir kt.). Veiksmažodinė šaknis *psl*, iš kurios kyla šis žodis, turi šias reikšmes: *tašyti, drožti, kapoti, iškalti* kažkokią formą.

^bוְכָל – viena pagrindinių ו funkcijų – jungtukas *ir*, tačiau įvairiais atvejais ו gali turėti skirtingus reikšmės atspalvius – *tad, taigi, dabar, bet, ar* ir kt. Šioje eilutėje žodžių junginyje וְכָל suprantamas kaip aiškinamasis *tai yra, vadinasi, taigi, būtent*.

^cתְּמוּנָה – *panašumas, forma, vaizdas, matomas daiktas*; gali būti sinonimas tokių žodžių kaip מוֹדֵל, מוֹדֵלָה – *reginys, matomumas*.

^dמִמַּעַל – konstrukcija iš: a) dalelytės מן – *iš, nuo, po, kadangi, prieš* ir kt.; b) daiktavardžio מועל – *viršus, viršutinė dalis*. Šio žodžio semantika apima ir reikšmę *neištikimybė*.

^eמִתַּחַת – konstrukcija iš: a) dalelytės מן – *iš, nuo, po, kadangi, prieš* ir kt.; b) daiktavardžio תחת – *apačia, žemutinė dalis, pamatas*.

20, 5

לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה^a לָהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם^b
 jų pavergiamas leidaisi né ir jiems lenkeisi né
 כִּי אֲנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל קָנָא^c עוֹן^c
 kaltę apžiūrintis pavydus Dievas tavo Ęlohim YHWH aš nes
 אֲבֹתַי עַל־בָּנִים עַל־שָׁלְשִׁים^d וְעַל־רִבְעִים^e לְשָׁנָא^f:
 manų nekenciantiems ketvirtų virš ir trečių virš sūnų virš tėvų

^aתִּשְׁתַּחֲוֶה – dviprasmiškas sunkiai verčiamas veiksmažodis. Yra bent dvi jo galimos reikšmės: viena – kaip *hitpalel* aspekto שָׁחַה veiksmažodis, galintis reikšti *sulinkti, pasilenkti, par-kristi* (žemas nusilenkimas kaip pagarbos išraiška), kita – kaip *hištafel* aspekto חָהה veiksmažodis, galintis reikšti *pasakoti, sakyti, pranešti, kalbėti, pareikšti, atskleisti, mokyti*.

^bעָבַד – *apžiūrėti, tikrinti, prižiūrėti, suvesti sąskaitas* ir kt. Esminė šiuo veiksmažodžiu reiškiamą mintis nurodo į tiriantį prižiūrincio vyresniojo žvilgsnį jam subordinuoto subjekto veiksmų atžvilgiu.

^cעוֹן – *kaltė, nusikaltimas, bausmė, nuodėmė, įžeidimas*. Veiksmažodinė šaknis 'wh, iš kurios kyla עון, fizine prasme reiškia *sukti, kreipti, riesti* [kažką, kad padarytų kreivą], taigi

turi *iškreipimo, išėjimo iš rėmų* reikšmes. Iš vartojimo fizinėje plotmėje perkeltas į moralinę plotmę šis žodis tampa vienu ryškiausių, išreiškiančių nuodėmės kaip *kreivo kelio* idėją.

^dשְׁלִישִׁים – *trečia* [karta], *anūakai, proanūkiai*.

^eרַבְעָה – *ketvirta* [karta], *proanūkis*.

^fלְשֵׁנָאֵי – konstrukcija iš: a) prielinksnio לְ, galinčio išreikšti, pvz., naudininą (*nota dativi*), kilmininką (*lamed auctoris*), verčiamo, pvz., į, *link, iki, apie, pagal, todėl* ir daugeliu kitų reikšmių; b) veiksmazodžio שָׁנָא, reiškiančio *nekęsti, bjaurėtis, priešintis, neteikti pirmenybės* (antonimas אָהַב – *mylėti*); čia turime *qal* aspekto įvardžiuotinį 1 vns. asm. dalyvį.

20, 6

וְעָשָׂה ^aחֶסֶד לְאֲלֹפִים וְלִשְׁמֵרַי לְמַנּוּחֵי:
 mano įsakymus saugantiems ir mane mylintiems tūkstančiams gerį darantis Tačiau

^aחֶסֶד – vienas reikšmingiausių daiktavardžių sandoros teologijos kontekste, apimantis įvairius reikšmės atspalvius: *meilė, gailėstingumas, ištikimybė, ištikima meilė, malonė, gerumas* ir kt. חֶסֶד sinonimai: רַחֲמִים, *gailėstingumas*, אֲהָבָה, *meilė*, אֱמוּנָה, *ištikimybė*, טוֹב, *gerumas*. Luisas Alonsas Schökelis išskiria dvi prasmines šio daiktavardžio vartojimo linijas, kai suteikiama *gailėstingumo*, kuris pabrėžia nepelnytą malonę, arba *palankumo* reikšmė, pabrėžiamas Dievo įsipareigojimas žmogaus labui. Kartais šiedu aspektai susiejami, o kartais iš konteksto galime atpažinti labiau išskirtą vieną kurį iš jų (plg. *gailėstingumas*: Pr 32, 11; Sk 14, 19 Iz 54, 8; *palankumas*: Iš 15, 13; Ps 13, 6).

^bשָׁמַר – *saugoti, išsaugoti, prižiūrėti, laikytis, įsidėmėti, stebėti, pastebėti, globoti* ir pan. Šaknis *šmr* yra bendra semitinėms kalboms ir išlaiko panašius reikšmės atspalvius. Profaniškai veiksmazodis שָׁמַר nusako išskirtinį susirūpinimą ar atidumą kažko atžvilgiu, ir tai, ką reikia ypač puoselėti, suprantamas kaip gėris. Sandoriniuose kontekstuose, kuriuose šio žodžio vartojimas yra labai išplitęs, juo reiškiamas dėmesingumas sandoriniams įpareigojimams (plg. Pr 18, 19; Iš 20, 6; Kun 18, 26). Taigi שָׁמַר apima saugomo objekto kaip gėrio, sandorinių įpareigojimų vykdymo (įsakymų, suprastų kaip gėrio realizavimas) konotacijas. שָׁמַר subjektu gali būti ir Dievas – juo reiškiamas Dievo kaip sargo ir / ar prieglobsčio (ypač lygiagrečiai su חָסַד, *ieškoti prieglobsčio*), taigi *saugančio* žmogų, metafora (plg. Ps 16, 1; 25, 20; 34, 20; 121, 3.5).

20, 7

לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹאֵי ^a
 klastai tai tavo Elohim YHWH vardo ... kėlei Ne
 כִּי לֹא יִנְקָה ^c
 YHWH palikti palieka be bausmės ne nes
 אֶת־אֲשֶׁר־יִשָּׂא אֶת־שֵׁמוֹ לְשׁוֹאֵי:
 klastai tai jo vardą ... kėlė kuris ...

^aנִשָּׂא – čia vartojamo veiksmazodžio reikšmių spektras yra labai platus: *kelti, pakelti, paįmti, pagrobti, turėti mintyje, įdėti, talpinti, atgailauti* ir kt.

^bלְשׁוֹאֵי – konstrukcija iš: a) prielinksnio לְ, čia atliekančio *nota dativi* funkciją (žr. plačiau 5 eil. paaiškinimus); b) artikelio הַ; c) daiktavardžio שׁוֹאֵי – *tuštybė, apgaulė, bevertiškumas, bergždumas, melas, klasta* ir pan.

כָּרִי – *ateivis, svetimšalis, atvykėlis, svečias, piligrimas, užsienietis*; iš šaknies *gūr* – *apsigyventi, įsikurti, pasilikti, būti svetimšaliu*. Šiuo žodžiu apibūdinamas tas, kuris neturi įgimtų civilinių teisių toje teritorijoje, į kurią yra atvykęs, imigravęs. כָּרִי yra žodžio אָרָה – *čiabuvis, tėvynainis* – antonimas (plg. Iš 12, 48).

20, 11

כִּי־אֶשְׁשַׁת־יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ
 žemę tą ... ir dangus tuos ... YHWH padarė dienas šešias Kadangi
 אֶת־הַיָּם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּם וַיִּנְחֹל בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
 septintoje toje dienoje toje sėdosi ir juose kas visa ... ir jūrą tą ...
 עַל־כֵּן .. בְּכֹךָ יְהוָה אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת וַיִּקְדַּשְׁהוּ: ס
 jį skyrė skirte ir pertraukos tos dieną ... YHWH palaimino laiminte todėl

כִּי – dalelytė, kurią galima aptikti įvairiose sintaksinėse pozicijose – nuo pagrindinio ar šalutinio sakinių įvesdinimo iki skirtingų funkcijų junginiuose su kitomis dalelytėmis. Nuo to priklauso ir כִּי reikšmės niuansai. Pavyzdžiui, pagrindinio sakinio įvado pozicijoje כִּי gali atlikti pabrėžiamąją (*taip, iš tiesų, būtent*) ar nuostabos (*o, ah*) funkcijas, šalutinio sakinio atveju – aiškinamąją (*nes, kadangi, kad, tuomet*) funkciją, kaip kad suprantama šiuo atveju.

בַּיּוֹם – veiksmazodis, turintis įvairius reikšmės atspalvius: *ilsėtis, nurimti, apsiraminti, sustoti, atsisėsti, apsigyventi, įsikurti, pasilikti*. Šaknimi *nūah*, kurią žino ir kitos semitinės kalbos, reiškiamos veiklos nebuvimo, poilsio (fizinio ir dvasinio – *ilsėtis*) ir sėdėjimo (užtikrintumas – *sėdėti saugiai*) idėjos.

עַל – prielinksnis, turintis įvairių reikšmių spektrą: *ant, virš, už, po, iki, prie, ties, šalia, greta, anapus, pagal, anot, dėl, apie, kadangi* ir daug kitų reikšminių niuansų. כֵּן – *taip, tokiu būdu, taigi, tiek, taip labai, taip ilgai, kadangi, nes*. Žodžių junginys עַל־כֵּן reiškia *todėl, tad, dėl to, taigi*.

וַיִּקְדַּשְׁהוּ – dėl įvardžio giminės neatitikimo lietuvių kalboje žr. שָׁבָח paaiškinimą 8 eilutėje.

20, 12

כִּבְדָּךָ אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמְךָ לִמְעַן יֵאָרְכוּן יְמֵיךָ
 tavo dienos ilgoš darėsi kad tavo motiną ...ir tavo tėvą ... gerbk Gerbte
 עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ: ס
 tau duodantis tavo Elohim YHWH kuri dirvos tos ant

כִּבְדָּךָ – *būti sunkiu, svarių, apsunkinančiu, nusipelnusiu, pilnu šlovės, gerbiamu, sverti, turtėti*. Šaknis bendra semitų kalboms, išskyrus aramėjų, ir turi bazinę reikšmę *būti sunkiu, būti svarių*. כִּבְדָּךָ Biblijoje vartojamas daugiau perkeltine prasme, pavyzdžiui, siekiant išreikšti asmens reikšmingumą, garbingumą, išpūdingumą idėją (plg. Pr 34, 19; 2Kar 14, 10).

אָבִי – griežtąja prasme – *tėvas*, plačiąja – tolesnis *protėvis*, perkeltine – *globėjas, gynėjas, fundatorius, autorius, patriarchas*.

אִמְךָ – griežtąja prasme – *motina*, plačiąja – *pamotė, senelė, prosenelė, matriarchė*, perkeltine prasme žodžiu אִמְךָ įvardijama *tauta* (plg. Is 50, 1), *miestas* (plg. 2Sam 20, 19), taip pat jis vartojamas kaip pagarbos titulas (plg. Ts 5, 7).

וַיִּקְדַּשְׁהוּ – *būti ilgu, prailginti, trukti* [t. t. laiką], suprantamas kaip erdvinis ir chronologinis.

20, 13

לֹא תִרְצֹחַ: ס
žmogžudei Ne

^aרָצַח – *žudyti, užmušti, naikinti, galabyti*. רָצַח – palyginti retas veiksmožodis Hebrajų Biblijoje (38 kartai), kuriuo nusakomas vieno asmens prievartos veiksmas kito asmens atžvilgiu. Ši prievarta gali būti ir tyčinė (plg. Sk 35, 16–21; Job 24, 14), ir ne (plg. Sk 35, 11; Įst 4, 3; 19, 4.6). רָצַח veiksmas, nesvarbu – tyčinį ar ne veiksmą konkrečiame kontekste jis suponuoja, sukelia pasibaisėjimą ir provokuoja kerštą. Pat 22, 13 turime vienintelį atvejį visoje Hebrajų Biblijoje, kai רָצַח subjektas yra žvėris, ir čia numanoma jo prievarta žmogaus atžvilgiu.

20, 14

לֹא תִנָּאֲמַי: ס
svetimavai Ne

^aנָאֲמַי – *svetimauti, būti neištikimam*. נָאֲמַי subjektu gali būti tiek vyras, paprastai nurodant į jo svetimavimą su kito vyro žmona (plg. Kun 20, 10; Jer 29, 23; Pat 6, 32), tiek moteris (plg. Ez 16, 38; Oz 4, 13). Vartojamas taip pat metaforine prasme – *nusidėti stabmeldyste* (plg. Jer 3, 9; Ez 23, 27).

20, 15

לֹא תִנְנֹבֵי: ס
vogei Ne

^aנִבְּבַי – *vogti, atimti, apgauti, daryti vogčiomis, stverti, pagrobti, suvedžioti, paslėpti*.

20, 16

לֹא תִעֲנֶנְהָ: ס
לֹא תִעֲנֶנְהָ: ס
מֵלֹא בְרַעְדָּי עֵרְיָי
mėlo liudytoju tavo artimo dėl atsiliėpei Ne

^aעֲנֶנְהָ – *atsakyti, atsiliepti, reaguoti, paliudyti, kalbėti, išklaustyti, paskelbti, leisti suprasti*. Labiausiai paplitusi šio veiksmožodžio vartojimo reikšmė – *atsakyti*.

^bבְרַעְדָּי – konstrukcija iš: a) prielinksnio בְּ, labai bendro vartojimo su plačiu reikšmių spektru – *tarp, virš, ant, su, prie, todėl, dėl* reiškiant vietininką ir kt.; b) daiktavardžio רַעַד, kurio reikšminis diapazonas labai platus – *artimas, draugas, bendras, pakeleivis, mylimasis, kaimynas, giminaitis, tautietis*; רַעַד taip pat gali reikšti *aidą, atgarsį, griaustinį*; c) II vns. asm. vyr. g. įvardžio.

^cעֵרְיָי – *liudytojas*, bet taip pat gali reikšti *liudijimą, įrodymą*.

^dמֵלֹא – *melas, apgaulė, apgavystė, neteisybė, išdavystė, gudrybė, vylius*.

20, 17

לֹא תִחְמוֹדֵי בֵּית רַעְדָּי: ס
לֹא תִחְמוֹדֵי בֵּית רַעְדָּי: ס
תִּחְמוֹדֵי אִשְׁתִּי מֹתֵר גַּעֲדֵי
tavo artimo moters geidei ne tavo artimo namo geidei Ne
וְעִבְדֵי וְאִמֹתָי וְשֹׁרְדָי
jo asilo ir jo jaučio ir jo tarnaitės ir jo vergo ir
וְכֹל אֲשֶׁר לְרַעְדָּי: פ
tavo artimui kuri visuma ir

^אתְּרוֹמָה – *trokšti, geisti, turėti malonumą*. Gimininga šaknis ugaritų kalboje *hmd* vartojama ir pozityvia – *būti maloniu, turėti malonumą*, ir negatyvia prasme – *geisti, gviestis*, o arabų k. *ḥamida* reiškia *garbinti, aukštinti* (iš šios šaknies kildinamas Mahometo vardas). Čia to paties veiksmazodžio תְּרוֹמָה objektai yra ir daiktai, ir asmenys, tačiau kitame Dekalogo variante [st 5, 21 תְּרוֹמָה objektu yra tik moteris, o daiktų troškimo idėja nusakoma veiksmazodžiu אָרָה, turinčiu *aistringą / karšto troškimo* konotaciją. תְּרוֹמָה Hebrajų Biblijoje vartojamas tiek pozityvia (plg. Ps 68, 17), tiek negatyvia prasme, pataruoju atveju turi netvarkingo, nevaldomo, savanaudiško mąstymo / veiksmo atspalvį (plg. Iš 34, 24; Mich 2, 2; Pat 6, 25).

^בשׂוֹרֵר – *jautis, jautukas, bulius*; kartais vartojamas kaip kolektyvinis daiktavardis, bet paprastai – vienetinis bet kurios lyties ir amžiaus galvijai. שׂוֹרֵר – ypač vertingas galvijai, naminių gyvulių „karalius“, jo atvaizdas buvo garbinimas pagoniškose vaisingumo religijose. Kai kurie tyrėjai jahvistiname kulte naudotas jaučio statulas aiškina atlikus sandoros skrynios pakojimo funkciją.

^גתְּמוֹרָה – *asilas, asilaitė*; gyvulys, asocijuojamas su taika ir nuolankumu.

SIŪLOMAS LITERATŪRINIO IŠ 20, 1–17 TEKSTO VERTIMAS

20,1 Ir Dievas kalbėto kalbėjo visus šiuos žodžius, kad pasakytų:

2 „Aš VIEŠPATS, tavo Dievas, nes padariau, kad tu išeitum iš Egipto žemės, iš vergų namų.

3 Nebus tau šalia mano veido kitų dievų.

4 Nedarysi sau stabo, tai yra jokio vaizdo to, kas danguose viršuje ir kas žemėje apačioje, ir kas vandenyse apačioje po žeme.

5 Nesilenksi jiems ir nepasiduosi jų pavergiamas, nes aš VIEŠPATS, tavo Dievas, esu pavydus Dievas, skaičiuojantis tėvų kaltę man besipriešinantiesiems sūnums, anūkams ir proanūkiams, 6 tačiau rodantis gerumą tūkstančiams mane mylinčių ir besirūpinančių mano įsakymais.

7 Nepridengsi klastos VIEŠPATIES, savo Dievo, vardu, nes VIEŠPATS nepaliks bauste nenubaudęs to, kuris jo vardu dengė klastą.

8 Atsimink šabato dieną, kad ją skirte išskirtum.

9 Šešias dienas dirbsi ir padarysi visą savo darbą, 10 o septintoji diena yra šabatas VIEŠPAČIUI, tavo Dievui.

Nedarysi jokio darbo tu nei tavo sūnus, nei tavo dukra, tavo vergas nei tavo tarnaitė, nei tavo gyvulys, nei tavo vartuose esantis svetimšalis. 11 Nes per šešias dienas VIEŠPATS padarė dangus ir žemę, jūrą ir visa, kas juose. Ir ilsėjosi septintą dieną, todėl laimintė palaimino VIEŠPATS šabato dieną ir skirte išskyrė ją.

12 Gerbte gerbk savo tėvą ir savo motiną, kad pasidarytų ilgos tavo dienos ant tos dirvos, kurią VIEŠPATS, tavo Dievas, yra tau duodantis.

13 Nežmogžudysi.

14 Nesvetimausi.

15 Nevogsi.

16 Nepareikši melagingo liudijimo apie savo artimą.

17 Negeisi savo artimo namų, negeisi savo artimo žmonos nei jo vergo, nei jo tarnaitės, nei jo jaučio, nei jo asilo ir nieko, kas tavo artimo.

IŠVADOS

Po šios trumpos Iš 20, 1–17 Dekalogo teksto studijos prasminga palyginti siūlomą naują vertimą su Lietuvos biblistikos patriarcho Antano Rubšio klasikiniu vertimu. Vertimų skirtumai paryškinti.

Antano Rubšio Iš 20, 1–17 vertimas	Naujas siūlomas Iš 20, 1–17 vertimas
<p>20,1 Tada Dievas ištare visus šiuos žodžius:</p> <p>2 „Aš esu VIEŠPATS, tavo Dievas, kuris išvedžiau tave iš Egipto žemės, iš vergijos namų.</p> <p>3 Neturėsi kitų dievų, tiktai mane.</p> <p>4 Nedirbsi sau drožinio nei jokio paveiklo, panašaus į tai, kas yra aukštai danguje ir kas yra čia, žemėje, ir kas yra vandenyse po žeme.</p> <p>5 Jiems nesilenksi ir jų negarbinsi, nes aš VIEŠPATS, tavo Dievas, esu pavydus Dievas, skiriantis bausmę už tėvų kaltę vaikams – trečiajai ir ketvirtajai kartai tų, kurie mane atmeta, 6 bet rodantis ištikimą meilę iki tūkstantosios kartos tiems, kurie mane myli ir laikosi mano įsakymų.</p> <p>7 Nenaudosi piktam VIEŠPATIES, savo Dievo, vardo, nes VIEŠPATS nepaliks nenubausto to, kuris naudoja piktam jo vardą.</p> <p>8 Atsimink, kad švęstum šabo dieną.</p> <p>9 Šešias dienas triūsi ir dirbsi visus savo darbus,</p> <p>10 bet septintoji diena yra VIEŠPATIES, tavo Dievo, šabas: nedirbsi jokio darbo – nei tu, nei tavo sūnus ar duktė, nei tavo vergas ar vergė, nei tavo galvijai, nei ateivis, gyvenąs tavo gyvenvietėse.</p> <p>11 Nes per šešias dienas VIEŠPATS padarė dangų ir žemę, jūrą ir visa, kas yra juose, bet septintąją dieną jis ilsėjosi. Todėl VIEŠPATS septintąją dieną palaimino ir ją pašventino.</p> <p>12 Gerbk savo tėvą ir motiną, kad ilgai gyventumei krašte, kurį VIEŠPATS, tavo Dievas, tau skiria.</p> <p>13 Nežudysi.</p> <p>14 Nesvetimsi.</p> <p>15 Nevogsi.</p> <p>16 Neliudysi melagingai prieš savo artimą.</p> <p>17 Negeisi savo artimo namų: negeisi savo artimo žmonos ar vergo ir vergės, ar jaučio, ar asilo, ar bet ko, kas priklauso tavo artimui.</p>	<p>20,1 Ir Dievas kalbėte kalbėjo visus šiuos žodžius, kad pasakytų:</p> <p>2 „Aš VIEŠPATS, tavo Dievas, nes padariau, kad tu išeitum iš Egipto žemės, iš vergų namų.</p> <p>3 Nebus tau šalia mano veido kitų dievų.</p> <p>4 Nedarysi sau stabo, tai yra jokio vaizdo to, kas danguose viršuje ir kas žemėje apačioje, ir kas vandenyse apačioje po žeme.</p> <p>5 Nesilenksi jiems ir nepasiduosi jų pavergiamas, nes aš VIEŠPATS, tavo Dievas, esu pavydus Dievas, skaičiuojantis tėvų kaltę man besipriešinantiesiems sūnums, anūkams ir proanūkiams, 6 tačiau rodantis gerumą tūkstančiams mane mylinčių ir besirūpinančių mano įsakymais.</p> <p>7 Nepridengsi klastos VIEŠPATIES, savo Dievo, vardu, nes VIEŠPATS nepaliks bauste nenubaudęs to, kuris jo vardu dengė klastą.</p> <p>8 Atsimink šabato dieną, kad ją skirte išskirtum.</p> <p>9 Šešias dienas dirbsi ir padarysi visą savo darbą, 10 o septintoji diena yra šabatas VIEŠPAČIUI, tavo Dievui.</p> <p>Nedarysi jokio darbo tu nei tavo sūnus, nei tavo dukra, tavo vergas, nei tavo tarnaitė, nei tavo gyvulys, nei tavo vartuose esantis svetimšalis.</p> <p>11 Nes per šešias dienas VIEŠPATS padarė dangus ir žemę, jūrą ir visa, kas juose. Ir ilsėjosi septintą dieną, todėl laiminte palaimino VIEŠPATS šabato dieną ir skirte išskyrė ją.</p> <p>12 Gerbte gerbk savo tėvą ir savo motiną, kad pasidarytų ilgos tavo dienos ant tos dirvos, kurią VIEŠPATS, tavo Dievas, yra tau duodantis.</p> <p>13 Nežmogžudysi.</p> <p>14 Nesvetimsi.</p> <p>15 Nevogsi.</p> <p>16 Nepareikši melagingo liudijimo apie savo artimą.</p> <p>17 Negeisi savo artimo namų, negeisi savo artimo žmonos nei jo vergo, nei jo tarnaitės, nei jo jaučio, nei jo asilo ir nieko, kas tavo artimo.</p>

Abiejų šių vertimų originalumas – akivaizdus. Šio straipsnio formatas neleidžia aptarti visų skirtumų, todėl panagrinėsime bent keletą iš jų.

i. Skirtingai verčiami *piel* moduso veiksmažodžiai: būdiniu siekiama išreikšti *piel* moduso intensyvumą (pavyzdžiui, 1 eil. *ištarè – kalbète kalbėjo*; 7 eil. *nepaliks nenubausto – nepaliks bauste nenubaudęs*; 12 eil. *gerbk – gerbte gerbk*).

ii. Skirtingai verčiami *hifil* moduso veiksmažodžiai siekiant nusakyti šia forma reiškiamą intensyvų priežastinį veiksmą (pavyzdžiui, 2 eil. *kuris išvedžiau tave – padariau, kad tu išeitum*; 12 eil. *kad ilgai gyventumei – kad pasidarytų ilgos tavo dienos*).

iii. 5 eil. *jų negarbinsi – nepasiduosį jų pavergiamas* (sangražinis *hitpael* modusas) suponuoja skirtingas interpretacijas: pirmu atveju objektyvizuojamas stabas, antru atveju – stabas objektu paverčia asmenį.

iv. 11 eil. *šabatą pašventino – skirte išskyrė* (*piel* modusas): tokia pati interpretacija, tik pirmu atveju ji akivaizdesnė (šabatas padarytas šventu), antru atveju nusakoma, kaip šabatas padaromas šventu – išskiriant jį iš kitų dienų (tai iš esmės atitinka biblinę šventumo sampratą – *šventas tolygu kitoks*).

v. 13 eil. *nežudysi – nežmogžudysi*: antru atveju pasirenkamas neįprastas veiksmažodis siekiant pabrėžti, jog čia vartojamo hebr. k. žodžio objektas yra kitas asmuo.

Šie skirtumai primena tiesą apie biblinį tekstą kaip savo prasminiais niuansais niekuomet neišsenkančią ir įvairioms interpretacijoms atvirą tikrovę. Kai kurie sudėtingesni filologiniai niuansai naujai siūlomame vertime (pavyzdžiui, *piel* moduso veiksmažodžių vertimas) patvirtina labai reikalingą biblistų ir filologų lituanistų bendradarbiavimą.

Gauta 2017 02 13

Priimta 2017 02 27

Šaltiniai ir literatūra

- [1] ALONSO SCHÖKEL, Luis. *Diccionario bíblico hebreo-español. Contiene glosario español-hebreo bíblico*. Madrid: Editorial Trotta, 1999².
- [2] BRIKS, Piotr. *Podręczny słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu*. Prymasowska Seria Biblijna. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Vocatio, 1999.
- [3] BROWN, Francis; DRIVER, Samuel R.; BRIGGS, Charles A. *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament*. BibleWorks 7.0. Leiden–Boston–Köln: Brill, 2000.
- [4] COLLINS, Raymond. Ten Commandments. In: *The Anchor Bible Dictionary*. T. VI. Ed. D. N. Freedman. New Haven – London: Yale University Press, 2008, p. 383–387.
- [5] GUDAUSKIENĖ, Ingrida; DIKEVIČIUS, Danielius. *Pradžios knygos 1–4 sk. vertimas ir leksikografinės pastabos, I: pasakojimas apie kūrimą 1, 1–2, 3*. *Lituanistica*, 2014, t. 60, Nr. 1(95), p. 52–70.
- [6] DIKEVIČIUS, Danielius. Tai kiek iš tiesų Dievas davė įsakymų? Dekalogas biblisto akimis (I). *Artuma*, 2014, Nr. 1, p. 16.
- [7] HARRIS, Laird R. (ed.). *Theological Wordbook of the Old Testament*. V. I–II. Chicago: Moody Press, 1981².
- [8] HOLLADAY, Williams, L. *A Concise Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*. Based upon the Lexical Work of Ludwig Koehler and Walter Baumgartner. BibleWorks 7.0. Leiden–Boston–Köln: Brill, 2000.
- [9] JOŪON, Paul; MURAOKA, Takamitsu. *A Grammar of Biblical Hebrew*. Part One: Orthography and Phonetics. Part Two: Morphology. Subsidia Biblica. T. XIV(1). Roma: Editrice Pontificio Istituto Biblico, 2000.
- [10] JOŪON, Paul; MURAOKA, Takamitsu. *A Grammar of Biblical Hebrew*. Part Three: Syntax.

- Paradigms and Indices. Subsidia Biblica. T. XIV(2). Roma: Editrice Pontificio Istituto Biblico, 2000.
- [11] LASTAUSKAITĖ, Danutė; MALINAUSKIENĖ, Daiva. Dekalogo vaidmuo formuojantis pauglių dorovinėms vertybėms. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 2003, Nr. 1, p. 67–71.
- [12] LEMAIRE, André. Le Décalogue: essai d'histoire de la rédaction. In: *Mélanges bibliques et orientaux en l'honneur de M. Henri Cazelles*. Revue de l'histoire des religions. T. 202(3). Ed. A. Caquot; M. Delcor. Paris: Collège de France, 1985, p. 259–295.
- [13] MEYER, Rudolf. *Gramática del hebreo bíblico*. Barcelona: Editorial Clie, 1989.
- [14] RUBŠYS, Antanas. Dešimt Dievo įsakymų: Žmonijos nuojauta ir Apreiškimas. *Aidai*, 1980, Nr. 5, p. 260–271.
- [15] RUBŠYS, Antanas. Dešimt Dievo įsakymų: Žmonijos nuojauta ir Apreiškimas. *Aidai*, 1980, Nr. 6, p. 338–346.
- [16] RUBŠYS, Antanas. *Raktas į Senąjį Testamentą. Sandora ir Mesijas*. T. I. Vilnius: Katalikų pasaulis, 1995.
- [17] RUBŠYS, Antanas. *Dorovės principai Šventajame Rašte*. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2011.
- [18] SIRŪNAS, Kazimieras. Dekalogo senumas. *Tiesos kelias*, 1933, Nr. 7–8, p. 392–399.
- [19] SKA, Jean Louis. *Introduzione alla lettura del Pentateuco. Chiavi per l'interpretazione dei primi cinque libri della Bibbia*. Collana Biblica. Bologna: Edizioni Dehoniane, 2001².
- [20] SKA, Jean Louis. *La strada e la casa*. Itinerari biblici. Bologna: Edizioni Dehoniane, 2001.

DANIELIUS DIKEVIČIUS, INGRIDA GUDAUSKIENĖ

The Decalogue: The Translation of the Book of Exodus 20: 1–17 and Lexicographical Notes

Summary

In this paper a new translation of the Book of Exodus 20:1–17 from the biblical Hebrew into Lithuanian is proposed. The translation is based on interlinear rendering of the text from one language to the other and on lexicographical notes.

When translating a text in such a mode, the translator is primarily bound by the morphology and syntax of the original text and, of course, by its lexicon in the original meaning of the stems. On the one hand, it is only an interlinear version that transports the meaning of the text from the original to its new home in another language, but at the same time it also has an undisputed value, essentially due to keeping the translator as faithful to the original text as possible and providing him or her with the intuitive balance between its meaning and interpretation. The lexicographical notes explain what is going on in the literal interlinear version and, at the same time, expose the latitude of the semantics of the original lexicon. In addition, such philological observations provide a background for the translators' decision about one or another option in rendering the meaning of the text into another language.

Finally, the newly proposed version is compared with the translation of Antanas Rubšys done between 1990 and 1995. This comparison shows evident differences between both versions; it also calls up the truth about the inexhaustible richness of the original biblical text, which is always open to new and diverse interpretations.

At present, professional academic discourse with regard to the problems of translation of biblical texts is hardly noticeable and very fragmented in Lithuania. Hence this paper aims to encourage professional biblical scholars and philologists to intensify such a discussion and respective research.

Keywords: Decalogue, Book of Exodus, legal prose, literal version, lexicographical notes, literary translation, Old Testament ethics